

ЖИТТЄВІ КРИЗИ ТА ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ МОЛОДІ ДО МАТЕРИНСТВА

Магдисюк Людмила Іванівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології та психодіагностики
Волинського національного університету імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0002-5304-933X>
<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57204591564>
<https://www.researchgate.net/profile/Liudmyla-Mahdysiuk>

Стаття присвячена теоретичному та емпіричному вивченню особливостей психологічної готовності молоді до материнства, загальної ситуації у батьківських сім'ях досліджуваних і задоволеністю майбутнім материнством. Описано у статті термін «життєві кризи», тобто це перехідний період життя, для якого характерним є ламання й активна зміна життєвих ролей особистості, межа між старим і новим досвідом, якісний перехід з одного стану в інший. Доведено, що нормальні кризи можуть бути закономірні на етапі розвитку сім'ї, наприклад, народження дитини. Встановлено на емпіричному рівні тенденцію про наявність та розвиненість емпатійної сфери, чутливість до стану дитини та розуміння причин цього стану, проте лише третина досліджуваних характеризується позитивним ставленням до ситуації материнства. Отримані результати засвідчують, що в юнацькому віці відбувається усвідомлення накопиченого досвіду взаємодії з власною матір'ю, формування образу своєї моделі материнства, з'являється бажання мати сім'ю, дітей, що є показником гармонійного формування материнської сфери жінки. Сьогодні молоддю реалізується роль матері (без потрібного рівня психологічної готовності) здебільшого через мотив потреби довести стереотипному суспільству, що молода дівчина може дозволити собі народити та виховувати дитину. Психологічна готовність молоді до материнства може бути розвинена шляхом психологічної підготовки, яка може включати різні методики, тренування та тренувальні вправи, що допомагають збільшити концентрацію уваги, розвинути стійкість до стресу, покращити спроможність приймати рішення.

Ключові слова: психологічна готовність, життєві кризи, сім'я, материнство, молодь.

Mahdysiuk Liudmyla. Life crises and psychological readiness of youth for motherhood

The article is devoted to the theoretical and empirical study of the peculiarities of the psychological readiness of young people for motherhood, the general status in the parents' families of the research subjects, and satisfaction with future motherhood. The term «life crises» is described in the article, that is, it is a transitional period of life, which is characterized by the breaking and active change of life roles of an individual, the border between old and new experience, a qualitative transition from one state to another. It has been proven that normal crises can be natural at the stage of family development, for example, the birth of a child. Empirically, a trend was established about the presence and development of the empathic sphere, sensitivity to the child's condition and understanding of the causes of this condition, however, only a third of the subjects were characterized by a positive attitude towards the motherhood situation. The obtained results prove that in adolescence there is an awareness of the accumulated experience of interaction with one's own mother, the formation of the image of one's model of motherhood, the desire to have a family and children appears, which is an indicator of the harmonious formation of a woman's maternal sphere. Today, young people realize the role of mother (without the required level of psychological readiness) mostly due to the motive of the need to prove to a stereotypical society that a young girl can afford to give birth and raise a child.

The psychological readiness of young people for motherhood can be developed through psychological preparation, which can include various techniques, training and training exercises that help to increase concentration of attention, develop resistance to stress, and improve the ability to make decisions.

Key words: psychological readiness, life crises, family, motherhood, youth.

Постановка проблеми. Вивчення психології материнства є одним з нерозвинених напрямків психологічної науки. У сексологічному словнику материнство визначається як функція жіночого організму, спрямована на продовження роду людського і включає біологічний (народження, пологи і харчування дитини) і соціальний (виховання дитини) аспекти. У загальному материнство можна визначити як психосоціальне явище: як передумову розвитку дитини як частини особистої сфери жінки.

Наявні в науковій літературі факти показують, що сучасна молодь вкрай мало орієнтована на виконання материнських і батьківських ролей. Функції матері не займають центрального місця в самооцінці сучасної жінки – цей тривожний факт відзначають чимало вітчизняних і зарубіжних вчених. На нашу думку, це спричинено відсутністю підготовки у сфері материнства та психологічного тренінгу підлітків ще у школах.

Специфічні культурні функції складніше охарактеризувати. Мати виконує всі видово-типові функції відповідно до наявної в її культурі моделі материнства, яка включає в себе не тільки операційний склад і технологію догляду за дитиною, а й модель досвіду матері, її взаємини з дитиною і його функції, а також способи емоційного взаємодії з дитиною [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження готовності до материнства в останні роки проводилося з різних кутів зору: з підходу соціологічних досліджень пізнього материнства і малолітнього материнства; з точки зору вивчення факторів ризику психічної патології дитини в зв'язку з соціальними та психологічними аномаліями матерів; з точки зору філогенетичного аспекту (Г. Філіппова). Вивчаються значущі особистісні характеристики майбутньої матері, фактори, що впливають на її поведінку (С. Макферсон, П. Слейд). При цьому зміст, структура і специфіка проявів феномена готовності до материнства інтерпретуються неоднозначно.

Але на тлі кризи сучасної сім'ї формування жінки як матері досить ускладнене. Подібна ситуація характеризується дослідниками як «втрата шляху до моделі материнства» (Д. Віннікотт, Е. Еріксон,

Р. Зідер, М. Мід). Г. Філіппова, авторка книги «Психологія материнства», зазначає: «Проблема готовності жінок до материнства залишається досить проблематичною». Через масову неготовність жінок до материнства психологам-консультантам часто доводиться стикатися з порушеннями в сфері дитячо-батьківської, як мінімум, емоційної взаємодії, що не може не позначитися на дитині. Позитивне ставлення матері є найважливішою умовою гармонійного розвитку дитини (А. Варга, Е. Ейдеміллер). Сприятливим для її розвитку є ставлення безумовного прийняття. При висвітленні умов становлення материнського відношення і чинників емоційного стану жінки під час вагітності ми спиралися на дослідження таких авторів, як Г. Філіппова.

Метою статті є емпіричний аналіз феномену материнства, виявлення готовності до нього у осіб студентського віку, а також відслідковування ситуації стосовно психологічної готовності/неготовності до реалізації даної ролі серед сучасної молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія розвитку гендерної психології в Україні розпочинається у 90-ті роки минулого століття під впливом розвитку гендерних досліджень на Заході. Важливими передумовами розвитку гендерної психології в Україні була поява (70-ті роки) низки галузей психології: психології статі, психології статевих відмінностей, психології сім'ї та сімейних взаємин [5].

Питання кореляційного зв'язку між гендером, як тріадної категорії «маскулінність – андрогінність – фемінність», та готовністю до материнства у сучасній психологічній науці є не дослідженим. Саме тому за основу нашого дослідження було взяте виявлення такого зв'язку та його емпіричне підтвердження [5].

Життєва криза – це перехідний період життя, для якого характерним є ламання й активна зміна життєвих ролей особистості, межа між старим і новим досвідом, якісний перехід з одного стану в інший [1]. Нормальна криза – це існування людини у межах норми, закономірні перехідні етапи в її становленні та розвитку (вікові кризи, нормативні

сімейні кризи та ін.). Вікові розлади, що супроводжують вікові кризи, мають досить нетривалий, найчастіше непатологічний характер. Для оточуючих, та навіть для самої людини, ці розлади можуть бути майже непомітними. Прикладами нормальних криз можуть бути закономірні етапи розвитку сім'ї (одруження, народження дитини, вступ дітей до школи тощо). Негативні емоційні кореляти кризового стану: напруженість, тривога, депресивні симптоми [2].

Психологічна готовність – це комплексна психічна і фізична підготовленість людини до виконання певної діяльності, яка вимагає концентрації уваги, зосередженості, стійкості до стресу, прийняття рішень, вміння діяти в умовах несприятливого середовища та у складних обставинах [2].

Отримані результати під час обробки дають змогу зробити конкретні висновки про категорію досліджуваних, їх особистісні характеристики.

Відбір 60-ти студенток відбувався шляхом відбору добровольців, що самі запропонували себе на роль досліджуваних. Справжня мета дослідження була відома випробовуваним від початку до кінця опитувань. Спочатку було проведено опитувальник дитячо-батьківської емоційної взаємодії на визначення вираженості у дівчат певних параметрів емоційної взаємодії у системі «мати-дитина».

У ході аналізу результатів за опитувальником дитячо-батьківської емоційної взаємодії було визначено середнє значення у вибірці за усіма 11-ма параметрами (див. рис. 1).

При аналізі отриманих середніх даних можемо помітити тенденцію про наявність та розвиненість емпатійної сфери, чутливість до стану дитини та розуміння причин цього стану. Що стосується блоку поведінкових проявів емоційної взаємодії, то жоден середньостатистичний показник не є критичним, тобто досліджувані в середньому схильні до уміння впливати на чужий емоційний стан, гіпотетично у реалізації ролі матері постійно орієнтувались би на стан дитини при побудові певної взаємодії, а також були б здібні надати певну емоційну підтримку власній дитині.

Проте показники за усіма параметрами блоку емоційного прийняття знаходяться в діапазоні критичних, що дозволяє зробити висновок про наступну ситуацію: досліджувані здебільшого не мають відчуття безумного прийняття своєї дитини, а також самого факту материнства, не приймають і себе у ролі матері, через що не характеризуються розвиненим почуттям материнства у ситуації взаємодії із можливою дитиною. Даний момент є опорним у нашому дослідженні, оскільки є ресурс для розвитку психологічної готовності до материнства, проте відсутнє основне –

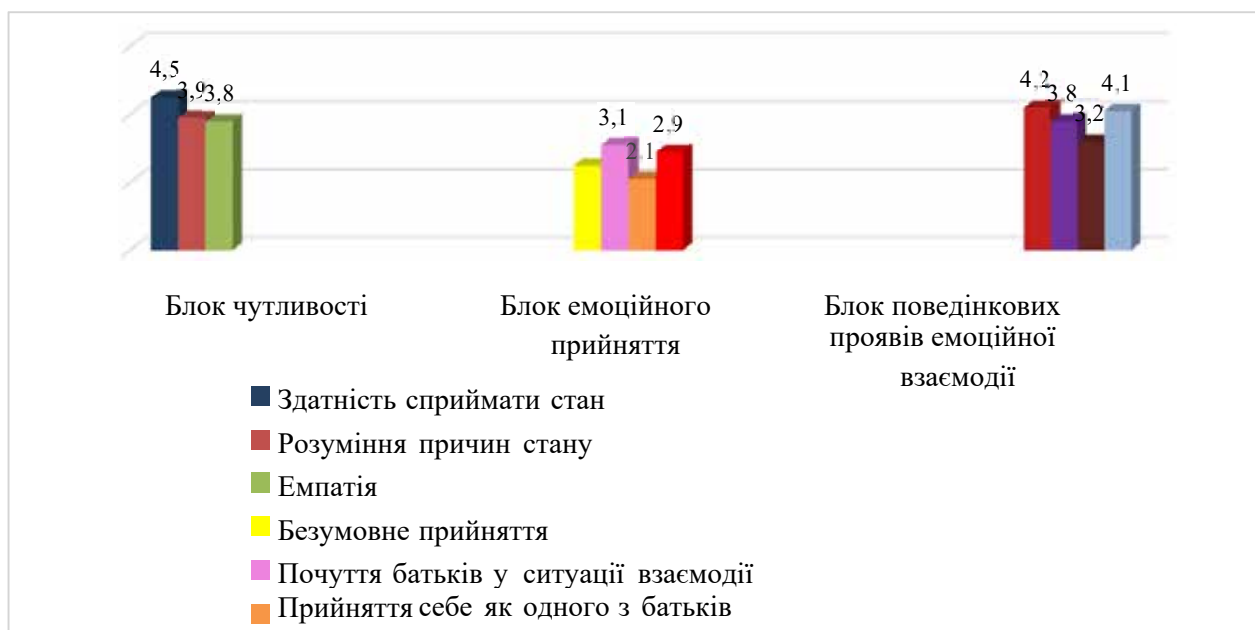

Рис. 1. Отримані показники емоційної сторони дитячо-батьківської взаємодії здобувачів вищої освіти

факт прийняття дитини і себе у реалізації материнської функції [3].

У якості проєктивної методики, яка б допомогла сформувати гештальт загальної ситуації у батьківських сім'ях досліджуваних та бачення себе і майбутньої дитини, була проведена методика незакінчених речень [4].

Було виявлено, що 75% студенток (45 дівчат) відповіли на запитання, що стосуються їх у ролі матері, таким чином, що можна зробити висновок про їхню неготовність. Так, наприклад, 40% досліджуваних (24 дівчини) продовжили речення «Я не знаю як бути у випадку...» наступним чином: «...якщо зараз я завагітнію» або «якщо б зараз мені довелось виховувати дитину». Завдяки продовженням речення «Я вважаю, що найважче у материнстві...» можна виділити ряд факторів, які вважаються досліджуваними як такі, які вони могли б вважати найважчими у виконанні ролі матері (див. рис. 2). У методику були введені також пункти, що стосувались батьків досліджуваних. 7 студенток (11,6%) продовжили речення «Думаю,

що мої батьки...» «не підтримали б мене у материнстві», який свідчить про акцент досліджуваних на тому, що у випадку вагітності у них була б відсутня підтримка батьківської родини.

Методика Г. Філіппової «Я і моя дитина» дозволив визначити відсоткове відношення наявності чотирьох симптомокомплексів (див. рис. 3), які характеризуються різними рівнями прийняття чи тривожності перед фактом материнства.

Більша частина досліджуваних (38,3%) зобразили себе та дитину за наступним паттерном: мати, дитина, наявний тілесний зв'язок між персонажами або спільна діяльність, промальовані обличчя, природні розміри та відсутність замін або інших об'єктів. Дані малюнки характеризують цілком сприятливу ситуацію. 35% досліджуваних характеризуються незначними симптомами тривоги, що можуть бути спричинені наявністю відчуття невпевненості. Така група зобразила наступне: мати, дитина або у візку, за який тримається мама, або поряд із матір'ю за руку; 2 дівчини зобразило поряд чоловіка,

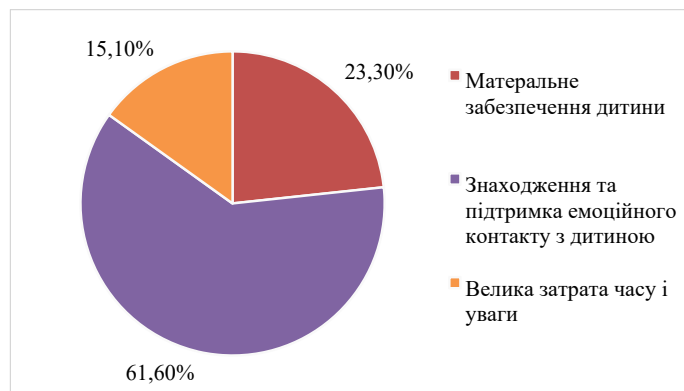

Рис. 2. Найважчі аспекти у вихованні дитини за думкою досліджуваних

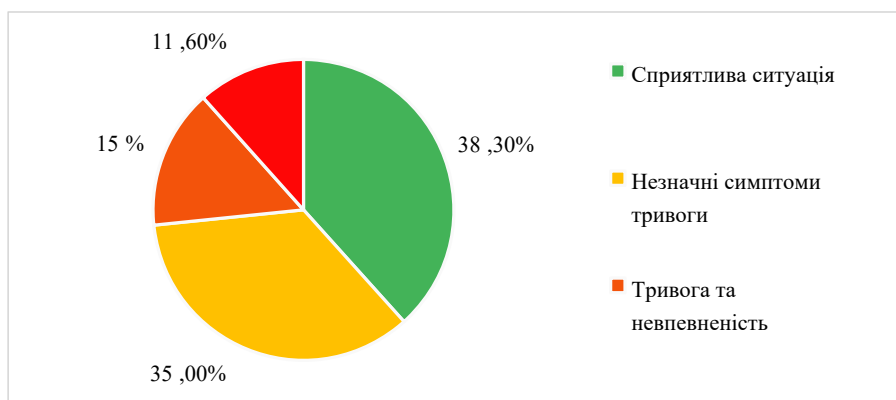

Рис. 3. Відсотковий розподіл симптомокомплексів за Г. Філіпповою

що є сигналом про певну невпевненість у власній самостійності. Дівчата, що характеризуються наявністю тривоги та невпевненості, надали своїм малюнкам такі особливості: дистанція між матір'ю та дитиною без тілесного контакту, деякі малювали поряд власну матір, що свідчить про відсутність власної психологічної сепарації від мами, яка перешкоджає готовності до материнства та певного рівня самостійності; на деяких малюнках мати та дитина були зображені схематично без обличь. Критична група (11,6%), що характеризується конфліктністю із ситуацією материнства, малювала дитину ізольованою чи прихованою – або в ліжечку, або у візку, де не було потреби промальовувати тіло і обличчя; малюнки даної групи також характеризувались відсутністю будь-якого контакту матері із дитиною, а одна дівчина зобразила замість дитини власну кішку [4].

Загалом ситуація не є цілком сприятливою, оскільки лише третина досліджуваних характеризується позитивним ставленням до ситуації материнства.

Також була проведена методика на визначення гендеру особистості студенток за допомогою статево-рольового опитувальника С. Бем. Результати були неочікувані, оскільки гіпотетично планувалось після проведення першої методики на визначення гендеру поділити вибірку на дві групи за критерієм «маскулінність/фемінність», проте гендерний розподіл відбувся інакшим чином (див. рис. 4).

Фемінних осіб у вибірці було лише 30%, які становлять 18 дівчат, маскулінні студентки склали 10% від усієї вибірки (6

людей), та найбільшу частину (60%, тобто 36 осіб) склали особистості, що характеризувались андрогенністю.

Після проходження даної методики можна зробити висновок про поширення андрогенності серед сучасних студенток, а також лише малу кількість маскулінних дівчат. До того ж жодна особа не мала гострої вираженості маскулінного чи фемінного гендеру, оскільки усі бали коливались в межах від -1.044 до +1.044. Та під час проведення постінтерв'ю із досліджуваними, деякі з них зізнавались, що вважали себе повністю фемінними, хоч і боялись протилежного результату.

Таким чином, в юнацькому віці відбувається усвідомлення накопиченого досвіду взаємодії з власною матір'ю, формування образу своєї моделі материнства, з'являється бажання мати сім'ю, дітей, що є показником гармонійного формування материнської сфери жінки. Онтогенез розвитку материнської сфери в юнацькому віці вступає в один зі своїх основних етапів, коли психологічна готовність до материнства, наповнена певним досвідом, як особистісне новоутворення починає оформлятися в усвідомлені уявлення, образи свого майбутнього материнства. У зв'язку з цим дуже важливо, щоб ці уявлення про материнство не приймали деформований характер [4].

Сучасні дівчата не готові брати на себе відповідальність це нове життя, оскільки мотиваційна сфера не дозволяє перенести фокус на виконання нової ролі через те, що умови сьогодення змушують акцентувати увагу на власних проблемах реалізації у ході швидкого темпу розви-

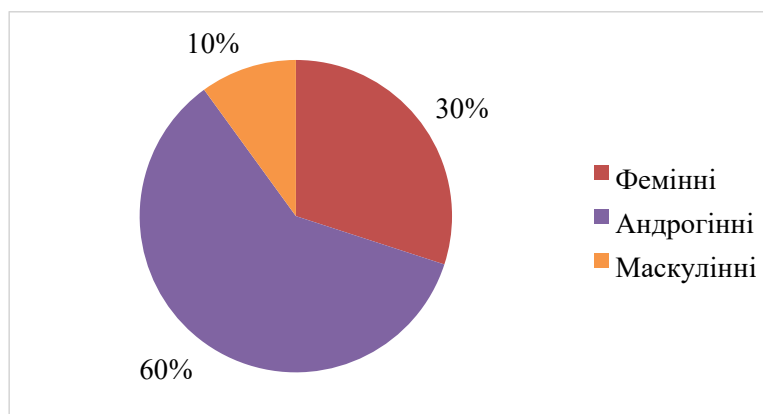

Рис. 4. Гендерний розподіл досліджуваних студенток

тку, який і зможе доповнити сучасний гештальт «повноцінного життя». Сьогодні молоддю реалізується роль матері (без потрібного рівня психологічної готовності) здебільшого через мотив потреби довести стереотипному суспільству, що вже у 20 дівчина може дозволити собі народити та виховувати дитину. Зазвичай цей мотив посилюється у порівнянні дівчат із колишніми однокласницями, теперішніми знайомими, одногрупницями тощо [3].

Висновки. Отже, психологічна готовність до материнства передбачає не лише можливість матеріального забезпечення

дитини, а й наявність відчуття відповідальності та обов'язку за фізичне, ментальне та матеріальне благополуччя дитини; наявність впевненості у власній підготовленості, емоційного прийняття ситуації материнства, компетентність у реалізації даної ролі (оперування усіма потрібними навичками, вміннями, що стосуються догляду за дитиною). Впродовж емпіричного дослідження даної теми нами було використано чотири методики, що дозволяють встановити гендерну належність особистості студенток, а також оцінити середній рівень психологічної готовності до материнства серед студенток.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Магдисюк Л.І., Федоренко Р.П. Психологія життєвих криз: діагностика та консультування : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 200 с.
2. Магдисюк Л.І., Федоренко Р.П. Психологія життєвих криз: навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 292 с.
3. Федоренко Р.П. Психологія сім'ї : навч. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. 480 с.
4. Федоренко Р.П., Мушкевич М.І., Магдисюк Л.І.
5. Психологія молоді сім'ї : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2020. 392 с.
6. Щотка О.П. Гендерна психологія: навч. посіб. : курс лекцій та практикум. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. 358 с.
7. Slade, P., S. MacPherson, et al. (1993). «Expectations, experiences and satisfaction with labour» *British Journal of Clinical Psychology* 32: 469–483.

REFERENCES:

1. Magdisyuk L. I., Fedorenko R. P. (2022). *Psihologiya zhittyevih kriz: diagnostika ta konsultuvannya: navch. posib. [Psychology of life crises: diagnosis and counseling: teaching. manual]*. Luck: Vezha-Druk, 200 s. [in Ukrainian].
2. Magdisyuk L. I., Fedorenko R. P. (2023). *Psihologiya zhittyevih kriz: navch. posib. [Psihologiya zhittyevih kriz: teaching. manual]*. Luck: Vezha-Druk, 292 s. [in Ukrainian].
3. Fedorenko, R. P., Mushkevych, M. I., Mahdysiuk, L. I., Duchyminska, T. I. (2020). *Psykholohiia molodoi simi: monohrafiia [Psychology of a young family: monograph]*. Lutsk: Vezha-Druk. [in Ukrainian].
4. Fedorenko, R. P. (2021). *Psykholohiia simi: navch. posib. [Family psychology: manual]*. Lutsk: Vezha-Druk, 2021. 480 s. [in Ukrainian].
5. Shotka O. P. (2019). *Genderna psihologiya: navch. posib.: kurs lekcij ta praktikum. [Gender psychology: teaching. help.: a course of lectures and a practicum]*. Nizhin: Vidavec PP Lisenko M.M., 358 s. [in Ukrainian].
6. Slade, P., S. MacPherson, et al. (1993). «Expectations, experiences and satisfaction with labour». [*Expectations, experiences and satisfaction with labour*]. [*Expectations, experiences and satisfaction with labour*].
7. British Journal of Clinical Psychology 32: 469-483. [in USA].